

**PRAWDA PRZYNO SZONA PRZEZ *LOGOS* Z PROLOGU EWANGELII
WEDŁUG ŚW. JANA A HORYZONTY LUDZKIEJ WIEDZY
(UJĘCIE WEDŁUG JANA PAWŁA II)**

Rafał Sosidko

WT UKSW – Warszawa

W jednej ze swoich katechez Jan Paweł II określił prolog Ewangelii według św. Jana mianem syntezy wiary Kościoła apostoł skiego. Papież, mając na uwadze fakt napisania tejże Ewangelii później niż Ewangelii synoptycznych, stwierdza, że prolog stanowi „najpełniejsze poniekąd świadectwo o Chrystusie”¹. Analizując strukturę prologu, można zauważyć, że jest on uroczystym hymnem na cześć *Logosu*². Dobitnie wyraża główny temat Janowej Ewangelii, a mianowicie objawienie Boga w *Logosie*. Prolog porusza wzajemną relację Słowa i Boga, a także rolę, jaką Słowo spełnia względem ludzi, dla których wcielenie *Logosu*, cytując św. Jana, wiąże się z objawieniem „łaski i prawdy” (por. J 1,17)³. Na tle udzielania się oraz objawiania „łaski i prawdy”, *Logos* wnosi swe wymogi w proces zdobywania wiedzy przez człowieka. Prawda *Logosu* domaga się odczytania, celem wydobycia jej definitywnego i rozstrzygającego znaczenia, zarówno w kontekście wiedzy o człowieku, jak i całym świecie⁴.

¹ Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostoł skiego*, OsRomPol 92 (1987) 7, s. 6.

² Uroczysty charakter prologu Ewangelii według św. Jana podkreślany jest poprzez formę rytmiczną. Prolog ten stanowi przykład hymnu, jakie tworzone w pierwotnym Kościele i śpiewano podczas nabożeństw. Pod tym względem przypomina hymn o Chrystusie z Kol 1,17-20. Por. PŚSiNT, s. 220; A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, t. 2, Warszawa 1986, s. 358; KPdNT, s. 417.

Por. PŚSiNT, s. 220; KPdNT, s. 415.

⁴ Por. Jan Paweł II, *Jezus Chrystus: Syn posłany od Ojca*, OsRomPol 92 (1987) 7, s. 6.

1. GENEZA I PRZESŁANIE JANOWEJ NAUKI O *LOGOSIE*

W greckim oryginale Ewangelii według św. Jana, termin *Słowo* oddany został przez *Logos*⁵. Zważywszy, że wspomnianą Ewangelię napisano pod koniec I wieku, w momencie gdy chrześcijaństwo rozprzestrzeniało się już w obszarze kultury greckiej, terminologiczne uprawnione było przyjmowanie pewnych określeń, powszechnie stosowanych w środowisku helleńskim. Przykładem tak zapożyczonego terminu jest również *Logos*. W tym miejscu konieczne jest jednakże dopowiedzenie, że mimo wspomnianych zapożyczeń, treści nauczania chrześcijańskiego nie zostały zmienione. Stąd, św. Jan posługując się terminem *Logos*, nie nadał mu znaczenia identycznego jak w myśli greckiej (choć jest ono poniekąd inspirowane tym znaczeniem⁶), ale główne źródło dla nauki o *Logosie* zaczerpnął ze Starego Testamentu⁷

Aby przybliżyć starotestamentalne rozumienie terminu *słowo*, Jan Paweł II sięga do hebrajskiego wyrażenia *dabar*. Dla semitów *dabar* posiadał znaczenie dwuwymiarowe. Najpierw oznaczał mądrość Bożą, ujawnianą w zamiarach względem świata (*hochma*), a w dalszej konsekwencji jej realizację⁸. Istotę hebrajskiego rozumienia *dabar* oddaje prorok Izajasz: „słowo [*dabar*], które wychodzi z ust moich, nie wraca do Mnie bezowocne, zanim w pierw

⁵ W innych pismach św. Jana termin *Logos* występuje jeszcze tylko w 1 J 1,1 i Ap 19,13. Por. PŚSiNT, s. 220; BJ, s. 1475; KHKdNT, s. 187; T. Paszkowska, *Integrująca rola słowa*, Lublin 2000, s. 99.

⁶ Nie da się wykluczyć, że pewien wpływ na posłużenie się terminem *Logos* wywarły na Ewangelistę ówczesne trendy filozoficzno-religijne pochodzenia żydowsko-helleńskiego lub wczesnognostyckiego, które posługiwały się pojęciami bytów pośrednich (hipostaz). Por. KPdNT, s. 417-418; S. Gądecki, *Wstęp do Pism Janowych*, Gniezno 1991, s. 22-25; D. Mrugalski, *Logos. Filozoficzne i teologiczne źródła idei wczesnochrześcijańskiej*, Kraków 2006, s. 185; R. M. Leszczyński, *Starożytna koncepcja logosu i jej wpływ na myśl wczesnego chrześcijaństwa*, Warszawa 2003, s. 173; T. Paszkowska, dz. cyt., s. 94.

⁷ Według przypuszczeń niektórych egzegetów św. Jan mógł skorzystać również z nauki o *Logosie* Filona z Aleksandrii. Autor ten odnosił się wprawdzie do Starego Testamentu, ale w obszarze terminologicznym odwoływał się do neoplatoników i stoików. Por. S. Gądecki, dz. cyt., s. 25-26; R. M. Leszczyński, dz. cyt., s. 177. Odnośnie nauki Filona o *Logosie* zob. Filon Aleksandryjski, *Kto jest dzieckiem boskich dóbr*, Poznań 2002; M. Osmański, *Logos i stworzenie. Filozoficzna interpretacja traktatu De opificio mundi Filona z Aleksandrii*, Lublin 2001; D. Mrugalski, dz. cyt., s. 132-178; R. M. Leszczyński, dz. cyt., s. 145-172.

⁸ Por. Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6.

nie dokona tego, co chciałem, i nie spełni pomyślnie swego posłannictwa” (Iz 55,11). Wniosek stąd, że starotestamentalne *dabar* wskazuje nie tylko na słowo, ale także na jego urzeczywistnienie, czyli czyn.

W czasach Starego Przymierza doszło do powiązania Słowa z Mądrością oraz personifikacji obojga (por. Ps 32,4; 105; 118; Iz 40,8; Syr 1,4; 24,8-9; Mdr 8,3). Zwłaszcza poniższy werset Księgi Mądrości zdaje się wskazywać na rozumienie Słowa jako samodzielnie egzystującego w relacji do świata stworzonego: „Gdy głęboka cisza zalegała wszystko, a noc w swoim biegu dosięgała połowy, wszechmocne Twe słowo z nieba, z królewskiej stolicy, jak miecz ostry niosąc Twój nieodwołalny rozkaz [...] runęło” (Mdr 18,14-15). Personifikacja Słowa uwypuklona została również w sposobie stwarzania świata. W tym akcie Bóg posłużył się właśnie swoim Słowem (por. Rdz 1,1; Ps 32,6; Mdr 9,1; Syr 42,15). Dodatkowo w Ps 119[118],89 jest mowa o wieczności i niezmienności Słowa, a w innych miejscach jest Ono przedstawione jako Wykonawca planów Bożych (por. Ps 147[146],15; Iz 55,11; Mdr 18,15)⁹

Rozwijana w czasach starotestamentalnych tradycja nauczania mądrościowego nie ukazywała Mądrości Bożej w kategoriach pojęcia abstrakcyjnego, ale jako osobę pochodzącą od Boga, obecną przy Nim już u początków stworzenia: „Z Tobą jest Mądrość, która zna Twe dzieła, i była z Tobą, kiedy świat stwarzałeś, i wie, co jest miłe Twym oczom, co słuszne” (Mdr 9,9; zob. Prz 8,23). Mądrość „jest wtajemniczona w wiedzę Boga i w Jego dziełach dokonuje wyboru” (Mdr 8,4)¹⁰. Księgi sapiencjalne określają Mądrość mianem „sprawcy wszystkiego”, „tchnieniem mocy Bożej”, „odblaskiem wiecznej światłości”, „zwierciadłem i obrazem dobroci Boga” (Mdr 7,21.25-26). W Księdze Syracha Mądrość mówi o sobie: „Przed wiekami, na samym początku mnie stworzył i już nigdy istnieć nie przestanę” (Syr 24,9). Odnacza

---

⁹ Por. R. M. Leszczyński, dz. cyt., s. 87-88; M. Rusecki, *Chrystus ostateczną podstawą dialogu interreligijnego*, w: S. Koperek, S. Szczur (red.), *Servo veritatis. Materiały Międzynarodowej Konferencji dla uczczenia 25-lecia pontyfikatu Jego Świątobliwości Jana Pawła II*, Kraków 2003, s. 895. Również w Targumach, będących tłumaczeniem Biblii hebrajskiej na język aramejski, zawierającym także wyjaśnienia poszczególnych tekstów, używano terminu *memra Jahwe* (słowo Boga). Oznaczało ono wprawdzie siłę odrębną od Boga, ale posiadającą boskie przymioty. Targumy traktują słowo Boga jako podmiot działający i cierpiący. Por. PŚSiNT, s. 220; KPdNT, s. 417.

¹⁰ Por. Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6; BJ, s. 1475; R. M. Leszczyński, dz. cyt., s. 14.

się ona przymiotami stawiającymi ją ponad wszelkim stworzeniem: „Jedna jest, a wszystko może, pozostając sobą, wszystko odnawia” (Mdr 7,27)¹¹.

Ze strony człowieka tradycja mądrościowa wyrażała pragnienie uporządkowania własnej wiedzy i doświadczeń w taki sposób, aby rozumnie kierować swym życiem. Stąd zasadna stawała się prośba o mądrość: „Wyślij ją z niebios świętych, ześlij od tronu swej chwały, by przy mnie będąc pracowała ze mną i żebym poznał, co jest Tobie miłe” (Mdr 9,10). Wtedy też zrodziło się przekonanie, że pełnia Mądrości jest tylko w Bogu (por. Prz 1,7; 9,10; 15,33), zaś mądrość ludzka powinna stanowić odbicie Mądrości Bożej, wylanej na wszystkie dzieła i na wszystkie stworzenia (por. Syr 1,9-10)¹². Tak przedstawiane Słowo i Mądrość oddziaływały na człowieka, przenikały i tworzyły całą historię, nadając jej kształt zamierzony przez Boga.

Przechodząc na grunt myśli greckiej, należy przede wszystkim zauważyć, że według tamtejszej filozofii, istota boska, określana jako *logos* (rozumne słowo, umysł przejawiający się w słowie), stworzyła wszechświat i w sposób ciągły podtrzymuje jego istnienie. Ona też jest źródłem rozumności i inteligencji, a także pośrednikiem między stworzeniem a najwyższym bóstwem. Odpowiada za panujące w świecie prawa, ład i harmonię. Niekiedy w filozoficznym dyskursie pojawiały się metafory personifikujące *logos*, ale z reguły nie był on bytem osobowym¹³. Dla Heraklita z Efezu *logos* stanowił zasadę rządzącą światem¹⁴. W filozofii stoickiej oznaczał ducha bożego rozlanego we wszystkim w jednakowej mierze. Rozum ludzki, poprzez swoją pracę, miał możliwość uczestnictwa w tym powszechnym duchu¹⁵.

Cytowana powyżej literatura starotestamentalna wskazuje na wyraźny kontakt wiary biblijnej z myślą grecką¹⁶. Jak reasumuje Jan Paweł II, mając na

---

¹¹ Por. D. Mrugalski, dz. cyt., s. 99-101, 106-109; J. Dupuis, *Chrześcijaństwo i religie. Od konfrontacji do dialogu*, Kraków 2003, s. 200.

¹² Por. Jan Paweł II, *Jezus Chrystus – Mesjasz a Mądrość Boża*, OsRomPol 89 (1987) 4, s. 7.

¹³ Por. D. Mrugalski, dz. cyt., s. 14.

¹⁴ Por. R. M. Leszczyński, dz. cyt., s. 62; D. Mrugalski, dz. cyt., s. 32-33; K. Narecki, *Logos we wczesnej myśli greckiej*, Lublin 1999, s. 92-93; M. Fattal, *Logos. Między Orientem a Zachodem*, Warszawa 2001, s. 39.

¹⁵ Por. D. Mrugalski, dz. cyt., s. 56, 63; R. M. Leszczyński, dz. cyt., s. 89; M. Fattal, dz. cyt., s. 42.

¹⁶ Początków tego spotkania można dopatrzeć się już w imieniu Boga „Jestem, który Jestem” (Wj 3,14). Taki sposób przedstawienia się podważa mity, w których bóstwa posiadały przeróżne nazwy. „Jestem, który Jestem” wskazuje tymczasem na istnienie Boga, a więc na gruncie myśli greckiej koresponduje z sokratejską próbą przewyciężenia mitu. W odniesieniu do całości dziejów powszechnych

względnie rozumienie hebrajskiego terminu *dabar* i greckiego *logos*, narzuca się wniosek o niewątpliwym podobieństwie, co ułatwiło zaszczerpienie prawdy o Chrystusie ludziom uformowanym na gruncie filozofii helleńskiej¹⁷.

Jan Paweł II stwierdza, że prolog Ewangelii według św. Jana w sposób definitywny dopowiada to, co Stary Testament przekazał w temacie Mądrości¹⁸. Tym definitywnym dopowiedzeniem jest określenie Mądrości, będącej od początku z Bogiem, zarządzającej i kierującej światem, jako *Logosu*¹⁹. Dla św. Jana, Mądrość nie tylko poprzedziła zaistnienie wszechświata, ale wszechświat znajduje w niej swą genezę. *Logos* odgrywa w dziele stwórczym rolę, przedstawioną w prologu jako pośrednictwo, gdyż zgodnie z relacją Ewangelisty, oznacza Słowo, „przez które wszystko się stało, co się stało” (por. J 1,3)²⁰. Tłumacząc słowa św. Jana, papież wyjaśnia, że przed swoim

---

wydarzenie zbliżenia pomiędzy przesłaniem biblijnym a światem filozoficznym wywarło konsekwencje zobowiązujące do dziś. Uwydatniło bowiem związek wiary z poszukiwaniami czynionymi przez rozum ludzki. Związek ten zaś jest kwestią należącą do samej wiary i podlega jej rozwojowi. W odniesieniu do powyższego zagadnienia ujawniają się dwie wzajemnie zwalczające się tezy. Według pierwszej, elementem dziedzictwa chrześcijańskiego jest krytycznie oczyszczona myśl grecka, według drugiej, chrześcijaństwo należy zdehellenizować. Por. Benedykt XVI, *Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje*, OsRomPol 287 (2006) 11, s. 26-28; zob. D. Mrugalski, dz. cyt., s. 183.

¹⁷ Por. Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6.

¹⁸ Por. Jan Paweł II, *Jezus Chrystus – Przedwieczne Słowo Boga Ojca*, OsRomPol 94-95 (1987) 9-10, s. 9.

¹⁹ Por. Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6; P. Perkins, *Ewangelia według świętego Jana*, w: KKB, s. 1122.

²⁰ Por. PŚSiNT, s. 221; KPdNT, s. 418. Powyższa myśl o *Logosie*, w którym wszystko zostało stworzone, powraca w Liście do Hebrajczyków. Również tu zwieńczeniem tajemnicy stworzenia jest zaistnienie wszechświata za przyczyną *Logosu*. Świat ciągle istnieje w *Logosie* i w Nim jest podtrzymywany w istnieniu (por. Hbr 1,2-3). Por. Jan Paweł II, *Stworzenie nosi w sobie „ślady Trójcy”*, OsRomPol 77 (1986) 3, s. 10; Jan Paweł II, *Bóg staje się człowiekiem dla każdego*, OsRomPol 190 (1997) 2, s. 21; TMA 3. Echem tego stwierdzenia są słowa św. Pawła: „jeden Pan, Jezus Chrystus, przez którego wszystko się stało i dzięki któremu także my jesteśmy” (1 Kor 8,6), „On jest obrazem Boga niewidzialnego – Pierworodnym wobec każdego stworzenia, bo w Nim zostało wszystko stworzone: i to, co w niebiosach, i to, co na ziemi, byty widzialne i niewidzialne. [...] Wszystko przez Niego i dla Niego zostało stworzone. On jest przed wszystkim i wszystko w Nim ma istnienie” (Kol 1,15-17). Sformułowanie „przez Niego i dla Niego” wskazuje przy tym na porządek sprawczy i celowość. Por. Jan Paweł II, *Współistotny Ojcu*, OsRomPol 72-73-74 (1985) 10-11-12, s. 21; M. Rusecki, dz. cyt., s. 896.

powstaniem wszechświat w całej strukturze makro- i mikrokosmicznej był w przedwiecznym *Logosie*. Każde istnienie Jemu zawdzięcza swój początek, bowiem wszystko zostało stworzone najpierw w *Logosie*, a następnie w czasie stało się istnieniem egzystującym poza Bogiem²¹.

Można tu dostrzec podobieństwo do początku Biblii, a mianowicie do Rdz 1,1 (LXX), widoczne zarówno w stylu, jak i w treści. Na zgodność stylu wskazują terminy: *en arche* (na początku), *egeneto* (stało się), *fos* (światłość), *skotia* (ciemność). Natomiast zbieżność treści obydwu fragmentów wynika z przedstawienia Boga w decydującym dla świata momencie, tj. u jego początków²². Z faktu podobieństwa pomiędzy prologiem a Księgą Rodzaju należy wyciągnąć istotny wniosek, mianowicie, wyrażenie „na początku był *Logos*” oznacza, że Bóg działa poprzez *Logos* – należy go rozumieć zarówno w kategoriach Słowa, jak i twórczego Rozumu, który ma możliwość udzielania się²³.

Św. Jan utożsamia Mądrość z Jezusem, *Logosem*, który „stał się ciałem i zamieszkał wśród nas” (J 1,14)²⁴. Przesłanek dla powyższego utożsamienia można dopatrzeć się już w Starym Testamencie. Izajasz określa ducha, który spocznie na Mesjaszu, mianem „ducha mądrości, rozumu i wiedzy” (por. Iz 11,2). Również w Nowym Przymierzu wielokrotnie jest mowa o Jezusie pełnym mądrości Bożej: „wszyscy [...] którzy Go słuchali, byli zdumieni bystrością Jego umysłu” (Łk 2,47), „Jezus zaś czynił postępy w mądrości” (Łk 2,52), „Skąd On to ma? I co to za mądrość, która Mu jest dana?” (Mk 6,2). Podobnie pisze św. Paweł: Chrystus „stał się dla nas mądrością od Boga” (1 Kor 1,30)²⁵. Jak zauważa Jan Paweł II, Jezus, jako *Logos*, nie odznaczał się jedynie wiedzą ludzką, ale mądrością, którą „Bóg przekazał Chrystusowi w Słowie zamieszkującym w Jego człowieczeństwie”²⁶. W akcie wcielenia odwieczny

²¹ Por. Jan Paweł II, «*Nie kradnij*» *znaczy także nie nadużywaj twojej władzy nad własnością*, OsRomPol 132 (1991) 5, s. 46-47; Jan Paweł II, *Jeżeli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwalanu człowieka i narodu*, OsRomPol numer specjalny (1987), s. 20-21; Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6; Jan Paweł II, *Stworzenie nosi w sobie „ślady Trójcy”*, dz. cyt., s. 10.

²² Por. PŚSiNT, s. 220; KPdNT, s. 417; R. M. Leszczyński, dz. cyt., s. 190-191.

²³ Por. Benedykt XVI, dz. cyt., s. 26; J. Dupuis, dz. cyt., s. 198-199.

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Jezus Chrystus – Mesjasz a Mądrość Boża*, dz. cyt., s. 8.

²⁵ Por. Tamże, s. 7-8; VS 120.

²⁶ Jan Paweł II, *Działanie Ducha Świętego w tajemnicy duchowego rozwoju Jezusa*, OsRomPol 124 (1990) 6, s. 25. Zgodnie ze stwierdzeniem autora Listu do Hebrajczyków, „wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał niegdyś Bóg do ojców przez proroków, a w tych ostatecznych dniach przemówił do nas przez Syna” (Hbr 1,1-2). W powyższym zdaniu Jan Paweł II doszukuje się istotnego roz-

Logos powiązany zostaje z Jezusem z Nazaretu w tak ścisły sposób, że nie można mówić o *Logosie* w oderwaniu od Jezusa. „*Logos* przyciągnął Jezusa do siebie i tak zjednoczył siebie z Nim, że są tylko jedną osobą w podwójności natur”²⁷. W Jezusie boski *Logos* zostaje wypowiedziany w czasie i w dziejach, staje się historycznym podmiotem. Dlatego spotkanie z *Logosem* oznacza jednocześnie spotkanie z Chrystusem²⁸.

Prawda zawarta w prologu nie tylko potwierdza starotestamentowe objawienie Mądrości, ale równocześnie treść tego objawienia przerasta. Słowo bowiem jawi się nie tylko jako będące „u Boga”, ale będące Bogiem. *Logos* z prologu stanowi najwyższą formę objawienia Bożego, jest szczytem przemawiania Boga do ludzi, które trwa od wypowiedzenia słowa stwórczego aż do Słowa, którym jest Jezus Chrystus.

Jak do tej pory wykazano, *Logos* jawi się jako przyczyna wszechświata. Fakt ten prowadzi do wniosku, iż ma On fundamentalne znaczenie dla ludzkiej wiedzy, starającej się w różnorodności dziedzin zgłębić tajemnicę wszystkiego, co istnieje. O ile cała rzeczywistość stworzona podlega poznaniu przez człowieka, o tyle *Logos* wpisuje się w tę rzeczywistość poprzez fakt bycia u źródeł stworzenia i ciągłego podtrzymywania struktur wszechświata w istnieniu. *Logos* jawi się bowiem jako warunek wstępny matematyki

---

różnienia, a mianowicie, każdy prorok przemawiający w imieniu Boga, opiera się na autorytecie Jego prawdy. Wcielony *Logos*, jako współlistotny Ojcu, opiera się na własnym autorytecie prawdy, gdyż mówi to, „co otrzymał od Ojca” (por. J 8,28.40; 15,15). Por. Jan Paweł II, *Szczególne postacie teologii wyzwolenia w Europie*, OsRomPol 135 (1991) 8, s. 33.

²⁷ J. Ratzinger, *Chrystus, wiara i wyzwanie kultur*, <http://christianitas.pl/x/modules/articles/article.php?id=15> (04.08.2007). Można oczywiście mówić o początku ludzkiej natury Jezusa (początku w sensie czasu), ale boska natura *Logosu* jest wieczna.

²⁸ Por. Jan Paweł II, *Boże Narodzenie – świętem człowieka*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. 1, Poznań-Warszawa 1987, s. 195; FR 11; J. Ratzinger, *Chrystus, wiara i wyzwanie kultur*, <http://christianitas.pl/x/modules/articles/article.php?id=15> (04.08.2007); M. Rusecki, dz. cyt., s. 896; R. H. Muszyński, *Ojcostwo Boga jako fundament międzyludzkiej wspólnoty w nauczaniu Jana Pawła II*, Kielce 2002, s. 94-96. Na tym tle Deklaracja *Dominus Iesus* krytycznie odnosi się do poglądów, według których Jezus z Nazaretu jest „jedną z wielu postaci, jakie *Logos* przyjmował w ciągu dziejów”, jedną z wielu osób historycznych, w których objawia się „Nieskończoność, Absolut, ostateczna tajemnica Boga” (DI 9). Zob. J. Szymik, *Jezus Chrystus jedyny i uniwersalny Zbawiciel*, „Sympozjum” 8 (2001) 1, <http://sympozjum.sercanie.org.pl/8/logos.html> (04.08.2007).

wszechświata i jej stosowalności. W Nim też zawarte są „niejako pierwowzory porządku świata, które to pierwowzory *Logos* włącza w materię”²⁹. Ażeby zgłębić tajemnicę wszechświata, wiedza ludzka nie może ignorować prawdy *Logosu*.

2. UDZIELANIE SIĘ *LOGOSU* JAKO ŹRÓDŁO POZNANIA JEGO PRAWDY

Jak zaznacza św. Jan, *Logos*, który „był na początku u Boga”, jest tym samym, który „stał się ciałem” (J 1,2.14). W ten sposób nadaje On sens i znaczenie dziejom ludzkości, niezależnie od konkretnej sytuacji historyczno-społecznej i niezależnie od faktu, czy jest to cel uświadomiony, czy też nie³⁰. *Logos* zyskuje znaczenie absolutne i powszechne, stanowi ośrodek, fundament i centrum historii, jej ostateczny cel i sens: „Jam Alfa i Omega, Pierwszy i Ostatni, Początek i Koniec” (Ap 22,13; zob. RM 6; RH 1; NMI 5). Jak dodaje Jan Paweł II, *Logos* przyjmując ciało i będąc obecny pośród ludzi, staje się „ontologiczną Głową wszechświata”³¹. Z powyższego wynika wniosek, że aby mówić o udzielaniu się *Logosu* ludzkości, należy wyakcentować wydarzenie wcielenia (por. TMA 3). *Logos* bowiem, przychodząc na świat, „przychodzi do swojej własności”, gdyż „świat stał się przez Niego” (por. J 1,10-11). Przybywa również do „swoich”, albowiem jest „światłością prawdziwą, która oświeca każdego człowieka, gdy na świat przychodzi” (por. J 1,9)³².

Uczłowieczenie *Logosu* wprowadza fakt udzielania się Boga w dziejach stworzenia w definitywną fazę. *Logos* staje się „uczestnikiem wspólnoty ludzkiej” (KDK 32). Jak zauważa Jan Paweł II, „wcielając się w konkretne człowieczeństwo Chrystusa, jednoczy się w pewien sposób z całą rzeczywistością człowieka, który także jest «ciałem»” (DV 50)³³. Szczególny charakter

²⁹ J. Ratzinger, *Duch liturgii*, Poznań 2002, s. 138.

³⁰ Por. Komisja Episkopatu Polski ds. Wizyty Jana Pawła II w Polsce, *Ku pogłębionemu rozumieniu tajemnicy Chrystusa*, <http://www.episkopat.pl/?a=dokumenty-KEP&doc=d-26> (04.08.2007).

³¹ Por. Jan Paweł II, *Definicje chrystologiczne soborów a wiara współczesnego Kościoła*, OsRomPol 100-101 (1988) 3-4, s. 14, 19.

³² Por. Jan Paweł II, *Jezus Chrystus – Przedwieczne Słowo Boga Ojca*, dz. cyt., s. 9; J. Dupuis, dz. cyt., s. 201-202.

³³ Boski *Logos*, przyjmując naturę ludzką, pozostał jednocześnie prawdziwym Bogiem. Wyrażenie ciało (*sarx*) w wersie „Słowo stało się ciałem” (J 1,14), należy odczytać jako przyjęcie ciała razem z duszą rozumną (u Semitów termin ciało wskazuje bowiem na całego człowieka). Por. PŚSiNT, s. 222; P. Perkins, *Ewangelia według świętego Jana*, w: KKB, s. 1122.

posłania *Logosu* (*missio Verbi*) uwidacznia się na tle zastosowania Jego prawdy do procesu zdobywania wiedzy przez człowieka. Według papieża, boska inicjatywa ucieleśnienia *Logosu* ma na celu dotarcie do ludzkości, aby ta nadała „pełny kształt wszelkiemu prawdziwemu poznaniu” (FR 7). Właśnie w powyższym kontekście odczytania domaga się stwierdzenie o tym, że przedwieczny *Logos*, wkracząc na świat, objawia ludziom pełnię „łaski i prawdy” (por. J 1,17). Wyjaśniając je, Ojciec Święty podkreśla, że pełnia prawdy związana jest z tym jej wymiarem, który pochodzi od Boga, zaś pełnia łaski wiąże się z udzieleniem mocy wszystkim przyjmującym objawienie *Logosu*³⁴. Tylko *Logos* może przedłożyć autentyczną prawdę, ponieważ zna Boga (por. J 6,46; 10,15; Łk 10,22) i zna Jego stosunek do człowieka i świata. Łaski zaś udziela tym, którzy uwierzyli w Słowo Wcielone³⁵.

Logos, udzielając się, staje się „światłością ludzi” (J 1,4). Metafora światła użyta w powyższym fragmencie może oznaczać zarówno naturalne światło rozumu, jak i nadprzyrodzone objawienie dane przez Boga. Przekazuje ona zatem następującą myśl: wszystko – co ludzie mogą poznać jako prawdę w świetle przyrodzonego rozumu i przekazanego objawienia – jest zasługą *Logosu*³⁶. Określenie „była światłość prawdziwa” (J 1,9) wskazuje na światłość jedyną, którą jest *Logos*. Tekst prologu Ewangelii według św. Jana mówi w tym miejscu o przychodzeniu Słowa na świat, przy czym przychodzenie to nie ogranicza się do samego momentu wcielenia, ale obejmuje udzielanie się *Logosu* ludzkości wszystkich czasów³⁷. Wkroczenie *Logosu* rozjaśnia tajemnice człowieka i świata, rzucając na nie światło płynące z Objawienia (por. ECE 3). Zgodnie z zapisem konstytucji *Dei verbum*, Bóg „posłał bowiem Syna swego, to jest Słowo odwieczne, który oświeca wszystkich ludzi” (KO 4). Historia staje się zatem przestrzenią, w której dostrzegalne jest działanie Boga dla dobra ludzkości, w niej *Logos* przemawia do człowieka, ukazując swą prawdę. Jego prawda z kolei „otwiera się dla każdego, kto pragnie ją przyjąć, jako ostateczne i nieomyłne słowo” (FR 12)³⁸.

³⁴ Por. Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6; Jan Paweł II, *Boże Narodzenie – świętem człowieka*, dz. cyt., s. 195; M. Szmajdziński, *Prawda jako mądrość objawiona. Biblijna refleksja nad encykliką Fides et ratio*, w: W. Chrostowski (red.), *Ioannes Paulus II – in memoriam*, Warszawa 2006, s. 385-386.

³⁵ Por. PŚSiNT, s. 222.

³⁶ Por. Tamże, s. 221.

³⁷ Por. Tamże; KPdNT, s. 418-419; BJ, s. 1475; Jan Paweł II, *Nowe horyzonty i nowe wyzwania*, OsRomPol 128 (1990) 12, s. 1; Jan Paweł II, *Z nocy Bożego Narodzenia wyłania się światłość*, OsRomPol 180 (1996) 2, s. 23; J. Dupuis, dz. cyt., s. 203-206.

³⁸ Zob. Benedykt XVI, dz. cyt., s. 27.

W sposób nieunikniony pomiędzy wymiarem absolutnym prawdy *Logosu* a jej cząstkowym poznaniem dochodzi do konfliktu. Z jednej strony jego przyczyną jest fakt, iż „każda odkryta prawda jest zawsze tylko etapem drogi ku owej pełnej prawdzie, która zostanie ukazana w ostatecznym objawieniu Bożym” (FR 2). Z drugiej strony, konflikt wynika z samego charakteru prawdy absolutnej. Otóż, jej sens nie zawiera się w poprawności twierdzeń, ani w doskonałości sformułowań, ale w *Logosie* prawda zyskuje wymiar osobowy: „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem” (J 14,6)³⁹. Zatem człowiekowi poszukującemu mądrości, *Logos* wskazuje „nie mądrość słów, ale Słowo Mądrości” (FR 23; zob. 1 Kor 1,20.27-28).

Jan Paweł II zauważa, że pochodzenie wszechświata od *Logosu* jest dla ludzkiego poznania przesłanką o logicznej strukturze wszechświata, a zarazem strukturze ikonicznej (od *eikon* – obraz), tj. zawierającej ślady obrazu Boga⁴⁰. W liście *Tertio millennio adveniente* Ojciec Święty stwierdza: „Dzięki Słowu świat stworzeń jawi się jako kosmos, to znaczy jako wszechświat uporządkowany. I to Słowo, wcielając się, odnawia kosmiczny ład stworzenia” (TMA 3). Obecność jedyne *Logosu* w wymiarze kosmicznym, jako przyczyna harmonii wszechświata, wnosi światło w poznanie świata stworzonego. Cały wszechświat bowiem jawi się jako włączony w dynamikę *Logosu*, łącznie ze swym wymiarem fizyczno-biologicznym⁴¹.

Analiza charakteru posłania *Logosu* wskazywałaby zatem na wymiar kosmiczny Jego misji, ogarniający całą przestrzeń i czas (por. DD 8; zob. J 1,3; Kol 1,16). Analogicznie jak objawienie Boskiego *Logosu* stanowi wyraz Jego misji, tak też misja przekazana zostaje wszystkim pokoleniom ludzkim, aby w każdym czasie odpowiadały na prawdę *Logosu*: „Jak Ojciec Mnie posłał, tak i Ja was posyłam” (J 20,21; zob. J 17,18)⁴². Można zatem stwierdzić, że człowiek, poprzez powierzenie mu misji odpowiadania na prawdę *Logosu*, zostaje „w sposób szczególny odniesiony do Słowa”⁴³. Zostaje uczyniony rozmówcą Boga i uczestniczy w ładzie wszechświata⁴⁴.

³⁹ Por. Komisja Episkopatu Polski ds. Wizyty Jana Pawła II w Polsce, *Ku pogłębionemu rozumieniu tajemnicy Chrystusa*, <http://www.episkopat.pl/?a=dokumenty-KEP&doc=d-26> (04.08.2007); M. Szmajdziński, dz. cyt., s. 378.

⁴⁰ Por. Jan Paweł II, *Stworzenie nosi w sobie „ślady Trójcy”*, dz. cyt., s. 10.

⁴¹ Por. Komisja Episkopatu Polski ds. Wizyty Jana Pawła II w Polsce, *Ku pogłębionemu rozumieniu tajemnicy Chrystusa*, <http://www.episkopat.pl/?a=dokumenty-KEP&doc=d-26> (04.08.2007).

⁴² Por. Jan Paweł II, *Jezus Chrystus: Syn posłany od Ojca*, dz. cyt., s. 6.

⁴³ Jan Paweł II, *Człowiek stworzony na obraz Boga*, *OsRomPol* 78 (1986) 4, s. 20.

⁴⁴ Por. Jan Paweł II, «*Nie kradnij*» *znaczy także nie nadużywaj twojej władzy nad własnością*, dz. cyt., s. 47.

Ojciec Święty wyjaśnia również, w jaki sposób prawda *Logosu* koresponduje ze zdolnościami ludzkiego poznania. Chodzi o ukazanie przymiotów natury ludzkiej, które współbrzmia i podporządkowane są Boskiemu Słowu⁴⁵, zwłaszcza w odniesieniu do zdolności odkrywania istoty wszechrzeczy na drodze poszukiwania wiedzy. Otóż, człowiek, obserwując stworzenie, zauważa różnicę, jaka dzieli go od całości widzialnego wszechświata. Postrzega wszechświat jako przedmiot, siebie zaś jako podmiot. Podmiotowość z kolei nieodzownie łączy się ze zdolnością poznania, tzn. realizuje się jako umiejętność poznawczego zobiektywizowania całości stworzenia. W tej zdolności poznawczej kryje się źródło transcendencji człowieka wobec wszechświata. Człowiek odkrywa siebie jako istnienie całkowicie inne od pozostałego stworzenia, jako istnienie wyróżnione, nadrzędne. Snując refleksję nad własnym poznaniem zauważa, że może widzieć świat i siebie „od wewnątrz” W ten sposób poznaje prawdę, z którą jest związany i zobowiązany do uznania poprzez akty świadectwa na jej rzecz. Powyższą cechą człowieka Jan Paweł II nazywa „uzdolnieniem do przekraczania siebie w prawdzie”. Ona też otwiera perspektywę dla wszelkich nauk⁴⁶.

Człowiek będąc podmiotem, wykazuje pragnienie zaspokojenia swej wiedzy i poznawania wszechświata. „Ten rodzaj głodu, jakim jest pożądanie wiedzy, dolega nie mniej niż głód fizyczny” (PP 35). Stąd wszystko, cokolwiek istnieje, wchodzi w zakres ludzkiego poznania. Sam zaś człowiek zwrócony jest ku otaczającej go rzeczywistości i bada ją pod kątem jej powszechności i zróżnicowania⁴⁷. Prawda *Logosu*, docierając do umysłowości człowieka, nie tylko odpowiada na potrzebę naukowego zgłębiania różnych dziedzin wiedzy, ale pobudza również dążność ku temu, co jest „poza”, do rzeczywistości jakościowo przewyższającej granice doświadczenia i kalkulacji⁴⁸. Stąd *Logos*, respektując zasady autonomii stworzenia, zobowiązuje do otwarcia się

⁴⁵ Por. Jan Paweł II, *Definicje chrystologiczne soborów a wiara współczesnego Kościoła*, dz. cyt., s. 14.

⁴⁶ Por. Jan Paweł II, *Jakie są perspektywy tego pokolenia?*, OsRomPol numer specjalny (1987), s. 16, 18; J. B. Łach, *Wybrane aspekty antropologii w świetle nauczania Jana Pawła II na temat Rdz 2*, w: W. Chrostowski (red.), *Ioannes Paulus II – in memoriam*, Warszawa 2006, s. 249.

⁴⁷ Por. Jan Paweł II, *Jeżeli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwalanii człowieka i narodu*, dz. cyt., s. 20.

⁴⁸ Por. Jan Paweł II, *Definicje chrystologiczne soborów a wiara współczesnego Kościoła*, dz. cyt., s. 14.

na transcendencję (por. FR 15)⁴⁹. Jak zaznacza konstytucja *Gaudium et spes*, „umysł bowiem nie ogranicza się do zajmowania samymi zjawiskami, lecz jest zdolny docierać z pewnością do poznawalnej rozumowo rzeczywistości” (KDK 15; zob. FR 82).

Skoro *Logos* nadaje pełny sens ludzkiemu pragnieniu poznania (por. J 1,4.9.12)⁵⁰, to człowiek, odpowiadając na Jego prawdę, musi uznać, że zdobywana przez niego wiedza powinna przekraczać dane doświadczalne i skierowywać aktywność poznawczą w obszar spraw absolutnych, ostatecznych i fundamentalnych. „Rzeczywistość i prawda” – bowiem – „wykraczają poza granice tego, co faktyczne i empiryczne” (FR 83). Dlatego zadaniem wiedzy jest sięganie aż po wymiar transcendentny. Papież stwierdza, że w celu sprostania prawdzie *Logosu* człowiek jest ciągle wzywany, aby poszukiwał prawdy i mądrości pochodzącej z Wysoka (por. ECE 2)⁵¹. Powyższe wydaje się być nieodzowne w każdej epoce, a zwłaszcza w dobie obecnej, cechującej się wzrostem potencjału technicznego. Prawda *Logosu* każe bowiem uświadomić sobie istnienie wartości wyższych, bez których środki techniczne zaspokajają jedynie cele utylitarne (por. RH 15; FR 81)⁵².

Kolejną istotną treścią, jaką objawienie dokonane w *Logosie* wnosi w ludzki horyzont wiedzy, jest ukazanie w sposób pewny źródła prawdy⁵³. *Logos* jawi się w tym miejscu jako jedyny fundament i rękojmia poznawalności oraz racjonalności naturalnego porządku rzeczy. On bowiem jest jednocześnie Słowem odwiecznym, w Którym i przez Którego wszystko zostało stworzone, jak i Słowem Wcielonym, w którym objawia się „pełnia prawdy” (por. J 1,14-16) całej rzeczywistości znajdującej w Nim spełnienie (por. Kol 1,17; FR 34). *Logos*, jako Słowo prawdy wypowiedziane przez samego Boga,

⁴⁹ Por. Z. Matulka, *Poznanie integralnej prawdy w świetle encykliki Jana Pawła II „Fides et ratio”*, w: I. Mroczkowski, E. A. Wesołowska (red.), *Fides et ratio. W poszukiwaniu ideału człowieka XXI wieku*, Płock 2001, s. 214.

⁵⁰ Por. Jan Paweł II, *Definicje chrystologiczne soborów a wiara współczesnego Kościoła*, dz. cyt., s. 19.

⁵¹ Zob. M. Szmajdziński, dz. cyt., s. 389; J. Życiński, *Tożsamość pracowników nauki w obliczu współczesnych wyzwań kulturowych*, w: F. Kampka (red.), *Ziarno czynu. Refleksje po V Pielgrzymce Jana Pawła II do Ojczyzny*, Kraków 1998, s. 53.

⁵² Por. R. Ciesielski, *Rozwój techniki i technologii a religia i życie chrześcijańskie*, w: R. Ciesielski, A. Schönborn (red.), *Polska na wirażu dziejów. Odpowiedź krakowskich uczonych na przemówienie Jana Pawła II do rektorów uczelni akademickich w Polsce*, Kraków 1997, s. 40-45.

⁵³ Por. Jan Paweł II, *Prawdy o człowieku nie można oddzielić od prawdy o Bogu*, w: WiK, s. 46.

pociąga za sobą wymóg dążenia do prawdziwości poznania⁵⁴. Stąd każdy rodzaj nauki musi pozostać w stosunku prawdy wobec rzeczywistości. Sama wreszcie naukowa prawdziwość powinna zostać skonfrontowana z pierwszeństwem prawdy Bożej, gdyż Bóg, który w *Logosie* nadal przemawia, „wpisuje swoje transcendentne słowo prawdy w zmieniającą się stale immanencję ludzkiego bytowania”⁵⁵. *Logos* rozbudza świadomość, że prawda jest „poza” człowiekiem i „ponad” nim. Nie jest ona ludzkim wytworem, ale przedmiotem odkrywania, który przynosi radość poznawczą (*gaudium veritatis*). W przeżyciu radości z poznania prawdy Jan Paweł II dopatruje się potwierdzenia transcendentnego powołania człowieka i otwarcia horyzontów jego wiedzy na nieskończoność⁵⁶.

Wiedza, która pretenduje do tego, aby sprostać prawdzie *Logosu*, nie tylko sama w sobie powinna być rzetelna, ale musi udzielać dostępu do tej prawdy, którą *Logos* rzuca na misterium istnienia. Takiego wymogu nie spełni się na drodze powierzchowności badań czy pozanaukowych motywów koniunkturalnych⁵⁷. Poszukiwania naukowe, będące źródłem wiedzy o wszechświecie w jego różnorodnych strukturach, nie mogą tracić z pola widzenia horyzontu mądrościowego, tzn. takiego, w którym zdobycze naukowe i techniczne odniesione zostają do wartości filozoficznych oraz etycznych. Jak zauważa papież, „poszukiwanie prawdy, nawet wówczas, gdy dotyczy ograniczonej rzeczywistości świata czy człowieka, nigdy się nie kończy, zawsze odsyła ku czemuś, co jest ponad bezpośrednim przedmiotem badań, ku pytaniom otwierającym dostęp do Tajemnicy”⁵⁸.

W kontekście dążenia do prawdziwości poznania Jan Paweł II mówi o „szczególnym «zadłużeniu» człowieka wobec całej zróżnicowanej rzeczywistości”⁵⁹. To swoiste zadłużenie dotyczy prawdy, pod kątem której ludzkości zadana jest całość wszechświata. W ujęciu papieża, człowiek, będąc

⁵⁴ Por. Jan Paweł II, *Jezus Chrystus naszą Drogą, Prawdą i Życiem*, OsRomPol 109 (1988) 12, s. 3.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Szczególna postać teologii wyzwolenia w Europie*, dz. cyt., s. 33.

⁵⁶ Por. Jan Paweł II, *Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy*, OsRomPol 194 (1997) 7, s. 61-62; J. Życiński, dz. cyt., s. 60.

⁵⁷ Por. Jan Paweł II, *Jeżeli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwalanii człowieka i narodu*, dz. cyt., s. 22.

⁵⁸ Jan Paweł II, *Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy*, dz. cyt., s. 61-62; FR 106.

⁵⁹ Jan Paweł II, *Jeżeli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwalanii człowieka i narodu*, dz. cyt., s. 20.

winny światu prawdę, poznając rzeczywistość, spłaca dług, a zarazem urzeczywistnia samego siebie, „usprawiedliwiając swoją rozumność w całym wszechświecie”⁶⁰. Realizacja postulatu prawdziwości poznania ma również na celu wykazanie, że nie każda poznana prawda posiada identyczną wartość (por. FR 29).

Objawienie dokonane w *Logosie*, wprowadzając człowieka w obszar prawdy uniwersalnej i ostatecznej, stanowi przynaglenie, aby nieustannie poszerzać horyzont swej wiedzy (por. FR 14). W zgodzie z powyższym, ludzie, odkrywając zawarte w stworzeniu zasoby i wartości, uczestniczą w dziele Stwórcy (por. LE 25). Odpowiadając na prawdę *Logosu*, człowiek ma obowiązek starać się, „aby dobra stworzone według ustanowienia Stwórcy i według oświecenia Jego słowa były pielęgnowane przez ludzką pracę, sztukę, technikę, cywilizację i kulturę” (KK 36). „Rozumna natura osoby ludzkiej osiąga doskonałość, i powinna ją osiągać, przez mądrość, która łagodnie przyciąga umysł człowieka ku poszukiwaniu i miłowaniu rzeczy prawdziwych i dobrych, a napełniając go, prowadzi poprzez rzeczy widzialne ku niewidzialnym” (KDK 15)⁶¹.

3. POTRZEBA INTEGRACJI WIEDZY

Analizując współczesne możliwości poznawcze człowieka, Jan Paweł II stwierdza, iż można mówić o kryzysie przejawiającym się poprzez ograniczenia, jakie człowiek nakłada na własny rozum. Rozum bowiem często sprowadzany jest do roli instrumentu, mającego być pomocnym w udzieleniu odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób człowiek rozumuje i jak wyraża otaczającą go rzeczywistość. Brakuje jednakże docenienia roli rozumu polegającej na jego zdolności odkrywania istoty rzeczywistości (por. FR 84).

Pomimo mnogości przeróżnych koncepcji poznawczych, roszczących sobie prawo do bycia naukowymi, znamienym aspektem współczesnej kondycji ludzkiej jest brak poczucia sensu. W efekcie obserwowanego współcześnie rozwoju nauki i mnożenia się rozmaitych perspektyw poznawczych, dyscypliny akademickie skupiają się na coraz węższych specjalizacjach. Ten stan nie sprzyja integracji wiedzy i utrudnia lub wręcz udaremnia poszukiwanie integralnego sensu, stwarzając zagrożenie zagubienia się pośród prawd

---

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Por. Jan Paweł II, *W imię wspólnej miłości do prawdy*, OsRomPol 180 (1996) 2, s. 38.

cząstkowych⁶². Wycinkowość wiedzy powoduje, że człowiek poznaje jedynie pewne aspekty prawdy, które fragmentaryzują jego poznanie i którym nie potrafi nadać całościowego sensu (por. FR 85). W efekcie aktywność poznawcza człowieka zostaje ograniczona do zbioru informacji i faktów, mających jakoby stanowić esencję treści życia, wykluczających zasadność pytania o ich sens. Przeróżne wizje, teorie i interpretacje, skierowują ludzkie myślenie ku zamknięciu się w sobie, ku zawężeniu do granic własnej immanencji, bez jakiegokolwiek odniesienia do transcendencji (por. FR 81).

Analizując nauczanie Jana Pawła II, można wskazać na kilka koncepcji, które w istotny sposób odciskają piętno na dzisiejszej perspektywie poznania naukowego i utrudniają proces integracji wiedzy. Należą do nich: scjentyzm, pozytywizm, utylitaryzm, nihilizm, pewne tendencje postmodernistyczne oraz bezkrytyczny pluralizm. Zostaną one pokrótce scharakteryzowane.

Rozpowszechniona obecnie odmiana scjentyzmu, wykorzystując postępy techniki, stara się zdominować absolutnie wszystkie aspekty życia. Przenika do kultury i wywołuje w niej radykalne zmiany. Jego propagatorzy ulegają logice rynku oraz pokusie zdobycia demiurgicznej władzy nad przyrodą i człowiekiem. To oddziaływanie wydaje się być niczym nieograniczone, jako że „scjentyzm zalicza wszystko, co dotyczy pytania o sens życia, do sfery irracjonalnej lub do domeny wyobraźni” (FR 88)⁶³.

Pod wpływem scjentyzmu kształtuje się pewien rodzaj mentalności pozytywistycznej, która zrywając ze wszelkimi odniesieniami do sfery metafizycznej i moralnej, w dalszym ciągu podtrzymuje złudzenie, że zdobycze nauki i techniki zapewnią człowiekowi całkowitą kontrolę nad własnym losem (por. FR 91)⁶⁴.

---

⁶² Por. Jan Paweł II, *List w związku z inauguracją działalności Uniwersytetu Opolskiego*, OsRomPol 167 (1994) 11, s. 52; Z. Matulka, dz. cyt., s. 216; J. Mariański, „*Fides et ratio*” a nauki społeczne, w: G. Witaszek (red.), *Wiara i rozum. Refleksje nad encykliką Jana Pawła II Fides et ratio*, Lublin 1999, s. 103-109; A. Grzegorzczak, *Encyklika w obronie sensu istnienia*, w: M. Grabowski (red.), *Polska filozofia wobec encykliki Fides et ratio. Toruń 19-21.04.1999 – materiały z konferencji*, Toruń 1999, s. 174-179.

⁶³ Zob. Z. Matulka, dz. cyt., s. 216-217; P. Gutowski, *Zasadność krytyki scjentyzmu i pragmatyzmu*, w: ROnW, s. 197-202.

⁶⁴ Por. T. Dola, *Prawda wobec racjonalistycznego optymizmu i postmodernistycznej pokusy rozpaczy*, w: A. Anderwald (red.), *Rozum i wiara*, Opole 2001, s. 11-13; A. Lekka-Kowalik, *Nauka moralnie neutralna jako patologia rozumu*, w: ROnW, s. 215-217.

W zasięgu oddziaływania scjentyzmu wyrasta również utylitaryzm, który za najwyższą normę uznaje kryterium korzyści ekonomicznych, postulując zaaplikowanie tej zasady wszystkim dziedzinom życia, łącznie z nauką i kulturą⁶⁵.

Kolejny trend – nihilizm, skutkuje odrzuceniem znaczeń fundamentalnych oraz negacją poznawalności prawdy obiektywnej (por. FR 90). Pod jego wpływem kształtuje się tendencja do przyznania jednostce wyłącznego i autonomicznego przywileju precyzowania implikacji moralnych oraz tworzenia etyki indywidualistycznej, w której każdy działa według własnej prawdy, nie korespondującej z prawdami innych (por. VS 32; FR 98). Dochodzi zatem do sytuacji, w której prawda miałaby rzekomo objawiać się w równym stopniu w różnych doktrynach, nawet wzajemnie sprzecznych (por. FR 5). Dla nihilistów poszukiwanie stanowi cel sam w sobie. Przy czym, nie ma możliwości sięgnięcia do prawdy, ponieważ rola umysłu ogranicza się jedynie do ustawicznego poszukiwania, które nigdy nie osiąga swego celu (por. CT 60). Rozum, nie poszukując integralnego sensu, osiąga cele doraźne, związane zazwyczaj z czerpaniem korzyści czy sprawowaniem władzy, zadowolając się przy tym subiektywną pewnością lub praktyczną użytecznością (por. FR 47). W tym ujęciu wiedza dostarcza jedynie sposobności do poszukiwania przemijających doznań i doświadczeń (por. FR 46). Konsekwencją nihilizmu jest szerząca się nieustannie pokusa rozpacz (por. FR 91) i postulowanie tzw. „myśli słabej” (*pensiero debole*)⁶⁶.

Podobne przekonanie, jakie zobrazowano powyżej, kształtuje się na skutek pewnych tendencji postmodernistycznych. Również i tutaj prawda w wymiarach absolutnych nie istnieje lub jest niedostępna i przez to pozbawiona znaczenia. Prawda utożsamiana jest z wiadomością (informacją). Jej jedynym celem staje się zainteresowanie odbiorców⁶⁷.

---

⁶⁵ Por. Jan Paweł II, *W imię wspólnej miłości do prawdy*, dz. cyt., s. 38.

⁶⁶ Por. Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, OsRomPol 241 (2002) 3, s. 7; Z. Matulka, dz. cyt., s. 215; V. Possenti, *Problem nihilizmu w Fides et ratio*, w: ROnW, s. 155-161.

⁶⁷ Por. Jan Paweł II, *Rozgłaszajcie to na dachach: Ewangelia w epoce globalnej komunikacji*, OsRomPol 232 (2001) 4, s. 4; T. Dola, dz. cyt., s. 13-16; H. Kieres, *Fides et ratio a modernizm i postmodernizm*, w: ROnW, s. 185-196; S. Wielgus, *Postmodernizm jako współczesne wyzwanie wobec podstaw kultury euroatlantyckiej i chrystianizmu*, w: G. Witaszek (red.), *Tertio millenio adveniente. Uprogu trzeciego tysiąclecia*, Lublin 2000, s. 339-340; J. Mariański, dz. cyt., s. 85-94.

Bezkrytyczny pluralizm z kolei, zastępując miejsca uprawnionej wielości stanowisk, nie tylko sprowadza wszystko do rangi opinii, ale postuluje równość tychże opinii (por. FR 5, 45)⁶⁸.

Jak widać, powyższe trendy niosą ze sobą przesłanie o braku możliwości poznania pewnego, o skazaniu człowieka na brak sensu, prowizoryczność, zmienność i względność⁶⁹. Nic więc dziwnego, że w dziedzinie epistemologii owocują one sceptycyzmem i redukcjonizmem⁷⁰. Nasuwa się zatem następujący wniosek: pomimo iż współczesny rozwój wiedzy przynosi wiele pozytywnych osiągnięć w różnych dziedzinach, przyczynia się on mimo wszystko do jednostronności poznania, zapominając, „iż powołaniem człowieka jest dążenie do prawdy, która przekracza jego samego” (FR 5). Bez tego odniesienia ludzka wiedza służy jedynie celom pragmatycznym, opierającym się wyłącznie na wiedzy doświadczalnej.

Na tle powyżej sformułowanych ograniczeń poznawczych, brak zasady jednoczącej ludzką wiedzę uwidacznia się jako zagrożenie poznania podziałami i atomizacją⁷¹. Ryzyko to jest tym bardziej realne, gdy traci się odniesienie do Prawdy Najwyższej (*Splendor Veritatis*)⁷². Z powyższych przyczyn, jak ocenia Jan Paweł II, wyłania się potrzeba „idei wiodącej, fundamentalnej wartości, która nadałaby sens i połączyła w jeden nurt badania uczonych, refleksje historyków, twórczość artystów i rozwijające się w zawrotnym tempie odkrycia techników”⁷³. Ojciec Święty stwierdza, że aby zaspokoić pragnienie poznania obecne we wnętrzu człowieka konieczne jest dążenie do „syntezy wyższego rzędu” (ECE 16; zob. KDK 61). Postuluje, aby w oparciu o wymagania *Logosu* człowiek wypracowywał „jednolitą i organiczną koncepcję poznania” (FR 85). Konieczna przy tym akceptacja prawdy *Logosu* pozwoli określić właściwe miejsce i znaczenie poszczególnych dyscyplin naukowych (por. ECE 16). W ten sposób możliwe będzie nie tylko rozpatrzenie podstaw i ograniczeń danych dziedzin wiedzy, ale co ważniejsze, ukazana

---

⁶⁸ Por. Z. Matulka, dz. cyt., s. 213; W. Dłubacz, *Fideizm, racjonalizm i bezkrytyczny pluralizm*, w: ROnW, s. 206-208.

⁶⁹ Por. Jan Paweł II, *Odpowiedzialność ludzi nauki i kultury za prawdę*, OsRomPol 215 (1999) 8, s. 29.

⁷⁰ Por. Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, dz. cyt., s. 7.

⁷¹ Por. Jan Paweł II, *Odpowiedzialność ludzi nauki i kultury za prawdę*, dz. cyt., s. 28-29.

⁷² Por. Jan Paweł II, *List w związku z inauguracją działalności Uniwersytetu Opolskiego*, dz. cyt., s. 52.

⁷³ Jan Paweł II, *Odpowiedzialność ludzi nauki i kultury za prawdę*, dz. cyt., s. 28.

zostanie „ostateczna instancja jednocząca ludzką wiedzę”, zgodnie z którą wiedza zmierza do „jednego najwyższego celu i sensu” (FR 81). Na tym tle powinnością człowieka jest przekraczanie granic, pomiędzy którymi oscylują poszczególne dyscypliny wiedzy i sprawienie, by służyły one ostatecznemu spełnieniu jego człowieczeństwa. Tylko pod kątem zgodności z prawdą *Logosu* można mówić o solidarności różnych nauk w służbie człowiekowi⁷⁴.

Według Jana Pawła II, na proces przekazywania wiedzy należy patrzeć pod kątem relacji nacechowanej mądrością. Oprócz wyposażenia w kompetencje zawodowe wiedza musi prowadzić do odkrycia sensu świata i własnego życia⁷⁵. Dlatego też, wychodząc od integralnej koncepcji wiedzy, daje się zauważyć potrzeba formacji nie tylko w zakresie wąskiej specjalizacji, obfitującej w zasoby encyklopedyczne, ale formacji bogatej w mądrość. „Nasza epoka, bardziej niż poprzednie wieki, wymaga takiej mądrości, aby bardziej ludzkie stawało się to, co człowiek odkrywa jako nowe” (KDK 15)⁷⁶. Z powyższych powodów procesu przekazywania wiedzy nie da się oddzielić od kategorii realizacji chrześcijańskiego powołania, będącego przecież służbą na rzecz prawdy⁷⁷.

Dążąc do integralnego ujęcia swojej wiedzy człowiek zostaje wprowadzony w obszar Mądrości, będącej źródłem ładu całego stworzenia. W ten sposób Mądrość, którą wysławiały księgi Starego Przymierza, staje się dostępna współczesnym umysłom, badającym tajniki wszechświata. Odpowiadając na wymagania *Logosu*, człowiek dąży, aby dać wyraz tej Mądrości w języku konkretnej specjalności naukowej. Analizując dzieło stworzenia, odczytuje prawdę o Mądrości Przedwiecznej⁷⁸.

Zdaniem Jana Pawła II, jedną z istotnych współcześnie kwestii, do których naświetlenia przyczyniłby się zintegrowany przekaz wiedzy, jest relacja zachodząca pomiędzy faktem a znaczeniem (por. FR 94). Wydaje się bowiem, że na gruncie jednostronnie zdobywanej wiedzy człowiek nie jest w stanie prawidłowo rozstrzygnąć tej relacji. Tylko poprzez odniesienie do

---

⁷⁴ Por. Jan Paweł II, *Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy*, dz. cyt., s. 61-62.

⁷⁵ Por. Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, dz. cyt., s. 6.

⁷⁶ Por. Jan Paweł II, *Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy*, dz. cyt., s. 62; J. Życiński, dz. cyt., s. 59.

⁷⁷ Por. Jan Paweł II, *Jeżeli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwalanii człowieka i narodu*, dz. cyt., s. 20.

⁷⁸ Por. Jan Paweł II, *«Nie kradnij»* znaczy także nie nadużywaj twojej władzy nad własnościami, dz. cyt., s. 46-47.

Logosu możliwe jest przewyższenie skłonności do przypisywania większego znaczenia faktom niż wartościom. W konsekwencji, oprócz gromadzenia faktów, konieczne jest docieranie do głębszego sensu rzeczy, uchwycenie wzajemnego związku między nimi, czy wreszcie odniesienie ich do całości rzeczywistości. Wiedza, która buduje prawdziwą mądrość, nie jest bowiem jedynie owocem informacji, ale także refleksji potrafiącej wskazać istnienie hierarchii wartości⁷⁹.

W świetle prawdy *Logosu*, Jan Paweł II stawia pytanie o sens badań naukowych i techniki. Według niego, w świecie, w którym dokonuje się gwałtowny postęp w tych dziedzinach i następuje burzliwy rozwój gospodarczy, odczuwalna staje się potrzeba odnalezienia sensu, który sprawi, że postęp służyć będzie dobru człowieka (por. ECE 7)⁸⁰. Integralny przekaz wiedzy, o którym tu mowa, wymagałby uznania, że prowadzenie badań naukowych w jakiegokolwiek dziedzinie, o ile dokonuje się z poszanowaniem norm moralnych, nie sprzeciwia się wymogom *Logosu* (por. ECE 20)⁸¹, ale wymagania te stają się kryterium oceny odkryć naukowych. Wiedza musi służyć osobie ludzkiej. Stąd nie da się jej pozbawić implikacji w wymiarze etycznym, moralnym, duchowym czy religijnym (dotyczy to zarówno metod, jak i odkryć). Z tych powodów postulowana powszechnie wolność badań naukowych nie może abstrahować od kryterium prawdy i dobra moralnego⁸², dla „którego ostatecznym fundamentem jest najwyższe Dobro, sam Bóg” (FR 83). Rozdzielenie tych dwóch kwestii nie uwzględniałoby bowiem integralnego dobra osoby ludzkiej. I dlatego, zintegrowane nauczanie danej dyscypliny wymaga analizy odniesień moralnych, co w efekcie przekłada się na holistyczny rozwój osoby (por. ECE 7, 20). Zgodnie z wymogami *Logosu*, aby wiedza mogła odpowiedzieć na potrzeby człowieka, nie może zapominać o transcendencji człowieka wobec świata oraz transcendencji Boga wobec człowieka⁸³. Ta

⁷⁹ Por. Jan Paweł II, *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii*, OsRomPol 242 (2002) 4, s. 6-7.

⁸⁰ Zob. R. Ciesielski, dz. cyt., s. 40-45.

⁸¹ Zob. Jan Paweł II, *Jeżeli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwalanii człowieka i narodu*, dz. cyt., s. 21-22.

⁸² Por. Jan Paweł II, *Odpowiedzialność ludzi nauki i kultury za prawdę*, dz. cyt., s. 29; Jan Paweł II, *Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy*, dz. cyt., s. 6; Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, dz. cyt., s. 7.

⁸³ Por. Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*, OsRomPol 6 (1980) 6, s. 6; Jan Paweł II, *Głęboka harmonia prawd nauki z prawdami wiary*, w: WiK, s. 30; J. B. Łach, *Horyzontalny i wertykalny wymiar uniwersytetów w nauczaniu Jana Pawła II*, w: W. Furmanek (red.), *Idea uniwersytetu w nauczaniu Jana Pawła II*, Rzeszów 2006, s. 72-74.

swoista wrażliwość etyczna pozwala realizować prymat etyki przed techniką, prymat osoby nad rzeczami powstałymi w efekcie technologii i uznać wyższość ducha nad materią (por. ECE 18).

Jedność wiedzy (*uni-versitas*) przekłada się również na przebieg dialogu z kulturą, rozumianą jako cały dorobek wiedzy i mądrości⁸⁴. Wyrażenie „Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas” (J 1,14) wskazuje nie tylko, że wcielenie *Logosu* miało miejsce w ściśle określonym czasie, przestrzeni, środowisku, w konkretnej kulturze, ale oznacza również, iż *Logos* musi przeniknąć każde środowisko życia, musi wpisać się w każdą kulturę (por. CT 53; EA 60). Potrzeba przeszczepienia prawdy *Logosu* na grunt każdej kultury, ukierunkowuje ją na sprawy absolutne. Poprzez odniesienie do *Logosu* „kultura i wiedza zostają oświetlone przez prawdę”⁸⁵. Człowiek zaś, na podstawie zdobywanej wiedzy, analizując różne kultury i obecne w nich koncepcje życia, zobowiązany jest rozpoznać w nich nie tylko to, co ludzie myślą, ale jak wygląda prawda obiektywna (por. FR 69).

To, co dotychczas powiedziano o postulacie integracji wiedzy w świetle prawdy *Logosu*, należałoby następnie odnieść do Chrystusowego stwierdzenia, iż „nie samym chlebem żyje człowiek” (Mt 4,4). Poprzez tę wypowiedź Jezus chciał wskazać na wymiar potrzeb i możliwości człowieka, które odzwierciedlają się w pragnieniu prawdy, dobra czy piękna. Chodzi tu o odkrycie i realizację swej transcendencji, którą papież określa mianem „głodu ludzkiego ducha”⁸⁶. Stąd też zasadne wydaje się być dalsze pouczenie Jezusa o tym, że człowiek żyje „każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych” (Mt 4,4). Zatem w ludzkie zapotrzebowanie związane z głodem słowa i głodem prawdy wpisuje się Boże Słowo – *Logos*. Człowiek, zaspokajając owo pragnienie, może działać w wymiarze etosu, tzn. aktem wolnej woli wybierać prawdę⁸⁷. Na tej płaszczyźnie dochodzi do spotkania Boskiego *Logosu* z ludzkim *logosem*, a więc realizuje się dialog Boga z człowiekiem (*dia-logos*)⁸⁸.

Przenosząc w obszar współczesnego języka słowa Chrystusa „nie samym chlebem żyje człowiek, lecz każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych” (Mt 4,4), należałoby dopowiedzieć, iż zaspokojenie potrzeby „chleba” i „sło-

⁸⁴ Por. Jan Paweł II, *Sztuka i kultura w służbie ewangelizacji*, OsRomPol 198 (1997) 12, s. 4.

⁸⁵ Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, dz. cyt., s. 6-7.

⁸⁶ Jan Paweł II, *Trzeba, abyście trwali i pomagali trwać innym*, OsRomPol numer specjalny (1987), s. 81-82.

⁸⁷ Por. Tamże.

⁸⁸ Por. Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, dz. cyt., s. 7.

wa” nie wyklucza się wzajemnie, ale powinno przynosić owoce w obszarach ekonomii i kultury. Jan Paweł II podkreśla, iż tylko na podstawie integralnej wizji ludzkiej wiedzy, konstruowanej w oparciu o prawdę *Logosu*, możliwe jest współuczestnictwo ekonomii w kulturze⁸⁹.

Ewangelista Jan wskazuje na ryzyko odrzucenia *Logosu* i przynoszonej przez Niego prawdy: „świat Go nie poznał”, mimo iż „przyszedł do swojej własności”, wielu Go „nie przyjęło” (por. J 1,10-11)⁹⁰. Jeżeli Słowo przychodzące na świat nie zostanie poznane (gr. *gignoskein*), wyrządzona zostaje szkoda całemu człowiekowi⁹¹. Człowiek odpycha wtedy *Logos*, będący światłem dla ludzkiego poznania, pozwalający skierować się na dobro oraz przyczynić do takiego postępu, który nie obraca się ostatecznie przeciwko ludzkości. Papież przestrzega, że tego typu zagrożenie jest wciąż aktualne. Dało ono znać o sobie już u początków stworzenia, manifestując się pragnieniem skorzystania z owocu drzewa poznania według własnych pragnień⁹² i poddania prawdy pod decyzję woli człowieka. „Wtedy niewiasta spostrzegła, [...] że owoce tego drzewa nadają się do zdobycia wiedzy. Zerwała zatem z niego owoc, skosztowała i dała swemu mężowi, który był z nią: a on zjadł” (Rdz 3,6). W ten sposób doszło do wytworzenia iluzji, według której prawdę poznaje się dopiero wtedy, gdy decyduje się o niej: „Otworzą się wam oczy i tak jak Bóg będziecie znali dobro i zło” (Rdz 3,5)⁹³. W akcie pierwszego nieposłuszeństwa człowiek odrzucił Słowo Boga, tzn. odsunął od siebie prawdę *Logosu*. Chodzi tu o ten sam *Logos*, który był „na początku [...] u Boga”, który „był Bogiem” i bez którego „nic się nie stało, co się stało” (por. J 1,1-3). W tym miejscu znajduje swój początek *mysterium iniquitatis* (por. DV 33) i, jak określa Jan Paweł II, od tejże chwili człowiek narażony jest na działanie „anty-Słowa” i „przeciw-Prawdy” (por. DV 37).

Papież broni przekonania, że człowiek posiada zdolność wypracowania takiej koncepcji poznania, która wzniesie się ponad wycinkowość wiedzy i fragmentaryzację sensu. Dzięki zdolności bowiem do abstrakcyjnej refleksji człowiek nie tylko może stworzyć wiedzę systematyczną, cechującą się logiczną spójnością twierdzeń i harmonijną treścią (por. FR 4), ale może

⁸⁹ Por. Jan Paweł II, *Trzeba, abyście trwali i pomagali trwać innym*, dz. cyt., s. 81-82.

⁹⁰ Por. Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6.

⁹¹ Por. PŚSiNT, s. 221; A. Läßle, dz. cyt., s. 359; KPdNT, s. 419-420.

⁹² Por. Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, dz. cyt., s. 6.

⁹³ Por. Jan Paweł II, *Jakie są perspektywy tego pokolenia?*, dz. cyt., s. 18.

dążyć do pełni poznania (por. FR 28), do wymiaru sapiencjalnego, w którym poszukuje ostatecznego i całościowego sensu⁹⁴.

Zgodnie z zamysłem Jana Pawła II, człowiek powinien zmierzać do takiego ujęcia swojej wiedzy, w którym wszelkie jej przestrzenie poprzedzone zostają przez *Logos*, będący dla nich „drogą i prawdą, i życiem” (J 14,6). Stąd tak ważne staje się odniesienie każdego badanego przez naukę aspektu prawdy do Prawdy Najwyższej. *Logos* stanowi bowiem „punkt centralny i decydujący”⁹⁵. On przychodzi na świat jako źródło światłości (por. J 1,4). Jest to zarazem „światłość prawdziwa, która oświeca każdego człowieka” (J 1,9). Odpowiedzenie na wymogi *Logosu* w każdym czasie wymaga działania na rzecz integracji ludzkiej wiedzy, aby dopiero z tej perspektywy spojrzeć na zagadnienie możliwości ludzkiego poznania. Poprzez dzieło integracji wiedzy możliwe jest całościowe poszukiwanie sensu własnego istnienia i celu stworzenia (por. ECE 4-5, 17). Odniesienie wiedzy do *Logosu* jest jednocześnie dążeniem do mądrości, która jawi się jako ostateczny i właściwy cel każdej wiedzy (por. FR 108). Owocuje osiągnięciem stanu, o którym Jan Paweł II pisze: „człowiek postanawia zakorzenić się w prawdzie, budując swój dom w cieniu Mądrości i w nim zamieszkując” (FR 107).

Wykaz skrótów

BJ	Sarzała K. (red.), <i>Biblia Jerozolimska</i> , Poznań 2006.
CT	Jan Paweł II, Adhortacja apostolska <i>Catechesi tradendae</i> , Szczecin 1996.
DD	Jan Paweł II, List apostolski <i>Dies Domini</i> , Wrocław 1999.
DI	Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja <i>Dominus Iesus</i> , Poznań 2000.
DV	Jan Paweł II, Encyklika <i>Dominum et vivificantem</i> , Wrocław 1994.
EA	Jan Paweł II, Adhortacja apostolska <i>Ecclesia in Africa</i> , Watykan 1999.
ECE	Jan Paweł II, Konstytucja apostolska <i>Ex corde Ecclesiae</i> , OsRomPol 127 (1990) 10-11, ss. 5-9.
FR	Jan Paweł II, Encyklika <i>Fides et ratio</i> , Kraków 1999.
KHKdNT	Keener C. S., <i>Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu</i> , Warszawa 2000.
KKB	Chrostowski W. (red.), <i>Katolicki komentarz biblijny</i> , Warszawa 2001.
KPdNT	Romaniuk K., Jankowski A., Stachowiak L., <i>Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu</i> , t. 1, Poznań-Kraków 1999.
LE	Jan Paweł II, Encyklika <i>Laborem exercens</i> , Wrocław 1995.
NMI	Jan Paweł II, List apostolski <i>Novo millennio ineunte</i> , Watykan 2001.
OsRomPol	„L'Osservatore Romano” (wyd. polskie), Città del Vaticano 1980-.
PP	Paweł VI, Encyklika <i>Populorum progressio</i> , Wrocław 1999.

⁹⁴ Por. Jan Paweł II, *Odpowiedzialność ludzi nauki i kultury za prawdę*, dz. cyt., s. 9.

⁹⁵ Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostołskiego*, dz. cyt., s. 6.

- PŚSiNT Wolniewicz M. (red.), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, t. 4, Poznań 1994.
- RH Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Wrocław 1994.
- RM Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, Wrocław 1995.
- ROnW Maryniarczyk A., Gudaniec A. (red.), *Rozum otwarty na wiarę. „Fides et ratio» - w rocznicę ogłoszenia”. II Międzynarodowe Sympozjum Metafizyczne (KUL, 9-10.XII.1999)*, Lublin 2000.
- TMA Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, Katowice 1998.
- VS Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, Poznań 2003.
- WiK Jan Paweł II, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, Rzym-Lublin 1988.

Skróty dokumentów Soboru Watykańskiego II według Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002.

Skróty ksiąg biblijnych według Sarzała K. (red.), *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje*, OsRomPol 287 (2006) 11, ss. 25-29.
- Ciesielski R., *Rozwój techniki i technologii a religia i życie chrześcijańskie*, w: Ciesielski R., Schönborn A. (red.), *Polska na wirażu dziejów. Odpowiedź krakowskich uczonych na przemówienie Jana Pawła II do rektorów uczelni akademickich w Polsce*, Kraków 1997, ss. 40-45.
- Dhubacz W., *Fideizm, racjonalizm i bezkrytyczny pluralizm*, w: Maryniarczyk A., Gudaniec A. (red.), *Rozum otwarty na wiarę. „Fides et ratio» - w rocznicę ogłoszenia”. II Międzynarodowe Sympozjum Metafizyczne (KUL, 9-10.XII.1999)*, Lublin 2000, ss. 203-211.
- Dola T., *Prawda wobec racjonalistycznego optymizmu i postmodernistycznej pokusy rozpacz*, w: Anderwald A. (red.), *Rozum i wiara*, Opole 2001, ss. 11-20.
- Dupuis J., *Chrześcijaństwo i religie. Od konfrontacji do dialogu*, Kraków 2003.
- Fattal M., *Logos. Między Orientem a Zachodem*, Warszawa 2001.
- Filon Aleksandryjski, *Kto jest dziedzicem boskich dóbr*, Poznań 2002.
- Gądecki S., *Wstęp do Pism Janowych*, Gniezno 1991.
- Grzegorzczak A., *Encyklika w obronie sensu istnienia*, w: Grabowski M. (red.), *Polska filozofia wobec encykliki Fides et ratio. Toruń 19-21.04.1999 - materiały z konferencji*, Toruń 1999, ss. 173-182.
- Gutowski P., *Zasadność krytyki scjentyzmu i pragmatyzmu*, w: Maryniarczyk A., Gudaniec A. (red.), *Rozum otwarty na wiarę. „Fides et ratio» - w rocznicę ogłoszenia”. II Międzynarodowe Sympozjum Metafizyczne (KUL, 9-10.XII.1999)*, Lublin 2000, ss. 197-202.
- Jan Paweł II, *«Nie kradnij» znaczy także nie nadużywaj twojej władzy nad własnością*, OsRomPol 132 (1991) 5, ss. 46-49.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Szczecin 1996.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Africa*, Watykan 1999.
- Jan Paweł II, *Boże Narodzenie – świętem człowieka*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. 1, Poznań-Warszawa 1987, ss. 194-196.
- Jan Paweł II, *Bóg staje się człowiekiem dla każdego*, OsRomPol 190 (1997) 2, ss. 21-22.
- Jan Paweł II, *Człowiek stworzony na obraz Boga*, OsRomPol 78 (1986) 4, ss. 19-20.

- Jan Paweł II, *Definicje chrystologiczne soborów a wiara współczesnego Kościoła*, OsRomPol 100-101 (1988) 3-4, ss. 14, 19.
- Jan Paweł II, *Działanie Ducha Świętego w tajemnicy duchowego rozwoju Jezusa*, OsRomPol 124 (1990) 6, ss. 24-25.
- Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, Wrocław 1994.
- Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, Kraków 1999.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Wrocław 1995.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, Wrocław 1994.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio*, Wrocław 1995.
- Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, Poznań 2003.
- Jan Paweł II, *Głęboka harmonia prawd nauki z prawdami wiary*, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, Rzym-Lublin 1988, ss. 28-35.
- Jan Paweł II, *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii*, OsRomPol 242 (2002) 4, ss. 6-7.
- Jan Paweł II, *Jakie są perspektywy tego pokolenia?*, OsRomPol numer specjalny (1987), ss. 16, 18-19.
- Jan Paweł II, *Jezus Chrystus – Mesjasz a Mądrość Boża*, OsRomPol 89 (1987) 4, ss. 7-8.
- Jan Paweł II, *Jezus Chrystus – Przedwieczne Słowo Boga Ojca*, OsRomPol 94-95 (1987) 9-10, ss. 9.
- Jan Paweł II, *Jezus Chrystus naszą Drogą, Prawdą i Życiem*, OsRomPol 109 (1988) 12, ss. 3.
- Jan Paweł II, *Jezus Chrystus: Syn posłany od Ojca*, OsRomPol 92 (1987) 7, ss. 6.
- Jan Paweł II, *Jeżeli służysz prawdzie, służysz wolności, wyzwalanii człowieka i narodu*, OsRomPol numer specjalny (1987), ss. 20-22.
- Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae*, OsRomPol 127 (1990) 10-11, ss. 5-9.
- Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini*, Wrocław 1999.
- Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte*, Watykan 2001.
- Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, Katowice 1998.
- Jan Paweł II, *List w związku z inauguracją działalności Uniwersytetu Opolskiego*, OsRomPol 167 (1994) 11, ss. 52.
- Jan Paweł II, *Nowe horyzonty i nowe wyzwania*, OsRomPol 128 (1990) 12, ss. 1.
- Jan Paweł II, *Odpowiedzialność ludzi nauki i kultury za prawdę*, OsRomPol 215 (1999) 8, ss. 28-29.
- Jan Paweł II, *Prawdy o człowieku nie można oddzielić od prawdy o Bogu*, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, Rzym-Lublin 1988, ss. 44-47.
- Jan Paweł II, *Rozgłaszajcie to na dachach: Ewangelia w epoce globalnej komunikacji*, OsRomPol 232 (2001) 4, ss. 4-5.
- Jan Paweł II, *Spotykamy się w imię wspólnej miłości do prawdy*, OsRomPol 194 (1997) 7, ss. 60-63.
- Jan Paweł II, *Stworzenie nosi w sobie „ślady Trójcy”*, OsRomPol 77 (1986) 3, ss. 10.
- Jan Paweł II, *Synteza wiary Kościoła apostolskiego*, OsRomPol 92 (1987) 7, ss. 6.
- Jan Paweł II, *Szczególne postacie teologii wyzwolenia w Europie*, OsRomPol 135 (1991) 8, ss. 33-36.
- Jan Paweł II, *Sztuka i kultura w służbie ewangelizacji*, OsRomPol 198 (1997) 12, ss. 4-5.
- Jan Paweł II, *Trzeba, abyście trwali i pomagali trwać innym*, OsRomPol numer specjalny (1987), ss. 81-83.
- Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*, OsRomPol 6 (1980) 6, ss. 1, 4-6.

- Jan Paweł II, *W imię wspólnej miłości do prawdy*, OsRomPol 180 (1996) 2, ss. 37-39.
- Jan Paweł II, *Waszym zadaniem jest służba prawdzie*, OsRomPol 241 (2002) 3, ss. 6-7.
- Jan Paweł II, *Współistotny Ojcu*, OsRomPol 72-73-74 (1985) 10-11-12, ss. 21.
- Jan Paweł II, *Z nocy Bożego Narodzenia wylania się światłość*, OsRomPol 180 (1996) 2, ss. 23-24.
- Keener C. S., *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000.
- Kieres H., *Fides et ratio a modernizm i postmodernizm*, w: Maryniarczyk A., Gudaniec A. (red.), *Rozum otwarty na wiarę. „Fides et ratio” - w rocznicę ogłoszenia. II Międzynarodowe Sympozjum Metafizyczne (KUL, 9-10.XII.1999)*, Lublin 2000, ss. 185-196.
- Komisja Episkopatu Polski ds. Wizyty Jana Pawła II w Polsce, *Ku pogłębionemu rozumieniu tajemnicy Chrystusa*, <http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=d-26> (04.08.2007).
- Kongregacja Nauki Wiary, *Deklaracja Dominus Iesus*, Poznań 2000.
- Läpple A., *Od egzegezy do katechezy*, t. 2, Warszawa 1986.
- Lekka-Kowalik A., *Nauka moralnie neutralna jako patologia rozumu*, w: Maryniarczyk A., Gudaniec A. (red.), *Rozum otwarty na wiarę. „Fides et ratio” - w rocznicę ogłoszenia. II Międzynarodowe Sympozjum Metafizyczne (KUL, 9-10.XII.1999)*, Lublin 2000, ss. 213-224.
- Leszczyński R. M., *Starożytna koncepcja logosu i jej wpływ na myśl wczesnego chrześcijaństwa*, Warszawa 2003.
- Łach J. B., *Horyzontalny i wertykalny wymiar uniwersytetów w nauczaniu Jana Pawła II*, w: Furmanek W. (red.), *Idea uniwersytetu w nauczaniu Jana Pawła II*, Rzeszów 2006, ss. 76-77.
- Łach J. B., *Wybrane aspekty antropologii w świetle nauczania Jana Pawła II na temat Rdz 2*, w: Chrostowski W. (red.), *Ioannes Paulus II – in memoriam*, Warszawa 2006, ss. 246-260.
- Mariański J., *„Fides et ratio” a nauki społeczne*, w: Witaszek G. (red.), *Wiara i rozum. Refleksje nad encykliką Jana Pawła II Fides et ratio*, Lublin 1999, ss. 77-112.
- Matulka Z., *Poznanie integralnej prawdy w świetle encykliki Jana Pawła II „Fides et ratio”*, w: Mroczkowski I., Wesołowska E. A. (red.), *Fides et ratio. W poszukiwaniu ideału człowieka XXI wieku*, Płock 2001, ss. 213-218.
- Mrugalski D., *Logos. Filozoficzne i teologiczne źródła idei wczesnochrześcijańskiej*, Kraków 2006.
- Muszyński R. H., *Ojcostwo Boga jako fundament międzyludzkiej wspólnoty w nauczaniu Jana Pawła II*, Kielce 2002.
- Narecki K., *Logos we wczesnej myśli greckiej*, Lublin 1999.
- Osmański M., *Logos i stworzenie. Filozoficzna interpretacja traktatu De opificio mundi Filona z Aleksandrii*, Lublin 2001.
- Paszkowska T., *Integrująca rola słowa*, Lublin 2000.
- Paweł VI, *Encyklika Populorum progressio*, Wrocław 1999.
- Perkins P., *Ewangelia według świętego Jana*, w: Chrostowski W. (red.), *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa 2001, ss. 1108-1176.
- Possenti V., *Problem nihilizmu w Fides et ratio*, w: Maryniarczyk A., Gudaniec A. (red.), *Rozum otwarty na wiarę. „Fides et ratio” - w rocznicę ogłoszenia. II Międzynarodowe Sympozjum Metafizyczne (KUL, 9-10.XII.1999)*, Lublin 2000, ss. 153-168.

- Ratzinger J., *Chrystus, wiara i wyzwanie kultur*, <http://christianitas.pl/x/modules/articles/article.php?id=15> (04.08.2007).
- Ratzinger J., *Duch liturgii*, Poznań 2002.
- Romaniuk K., Jankowski A., Stachowiak L., *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Poznań-Kraków 1999.
- Rusecki M., *Chrystus ostateczną podstawą dialogu interreligijnego*, w: Koperek S., Szczur S. (red.), *Servo veritatis. Materiały Międzynarodowej Konferencji dla uczczenia 25-lecia pontyfikatu Jego Świątobliwości Jana Pawła II*, Kraków 2003, ss. 887-912.
- Sarzała K. (red.), *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006.
- Sobór Watykański II, Konstytucja *Dei verbum*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, ss. 350-363.
- Sobór Watykański II, Konstytucja *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, ss. 526-606.
- Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, ss. 104-166.
- Szmajdziński M., *Prawda jako mądrość objawiona. Biblijna refleksja nad encykliką Fides et ratio*, w: Chrostowski W. (red.), *Ioannes Paulus II – in memoriam*, Warszawa 2006, ss. 377-391.
- Szymik J., *Jezus Chrystus jedyny i uniwersalny Zbawiciel*, „Sympozjum” 8 (2001) 1, <http://sympozjum.sercanie.org.pl/8/logos.html> (04.08.2007).
- Wielgus S., *Postmodernizm jako współczesne wyzwanie wobec podstaw kultury euroatlantyckiej i chrystianizmu*, w: Witaszek G. (red.), *Tertio millennio adveniente. U progu trzeciego tysiąclecia*, Lublin 2000, ss. 339-354.
- Wolniewicz M. (red.), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, t. 4, Poznań 1994.
- Życiński J., *Tożsamość pracowników nauki w obliczu współczesnych wyzwań kulturowych*, w: Kampka F. (red.), *Ziarno czynu. Refleksje po V Pielgrzymce Jana Pawła II do Ojczyzny*, Kraków 1998, ss. 45-63.

Summary

The purpose of the prologue in the gospel according to John is to reveal God in the *Logos*. The fourth evangelist claims that the incarnation of the *Logos* shows people the revelation of „grace and truth” (John 1,17). This article attempts to answer the question how the truth of the *Logos* influences the human scientific process of knowledge acquisition according to John Paul II.

Firstly the Old Testament roots of the comprehension of the *Logos* were presented. Secondly the personification of the Word taken usually for God’s Wisdom was emphasized together with the tradition of wisdom teaching aimed at putting the knowledge and life experience in the order of God’s Wisdom.

By calling Jesus the *Logos* John tried to show that the *Logos* is at the foundation of Creation and He also makes the structures of the world exist. It implies that human knowledge cannot ignore the truth of the *Logos* while exploring the mystery of everything that exists. The *Logos* seems to be the only foundation of knowledge and rationality of the order of things. The structure of the space should be investigated in such a way so that a human being could respond to the truth of the *Logos*. The *Logos* makes human knowledge open to transcendence and compatible with the criterion of truthfulness.

According to John Paul II it is necessary to acquire an integral attitude to human knowledge in order to face the truth of the *Logos*. Contemporaries, however, concentrate on more and more narrow scientific branches and they are under the influence of scientism, positivism, utilitarianism, nihilism, postmodernistic tendencies and uncritical pluralism. As a result the process of the knowledge integration and general sense search is inhibited.

John Paul II claims that the *Logos* reflects the truth in the mystery of existence and knowledge should give access to the truth. Moreover, the transmission of knowledge should be based on wisdom and lead to the discovery of the sense of existence, apart from giving professional competences. In the light of the *Logos* it is possible to have a general view on the perspective of human knowledge.

Translated by Magdalena Łukasik